

الگوهای جامعه آرمانی در متون دینی و تاثیر آنها بر استمرار انقلاب اسلامی

مرتضی بابائی^۱، محمد مهدی باباپور^۲، شهرام رهنما^۳

چکیده:

جامعه آرمانی یا جامعه مطلوب جامعه‌ای است، تحت ولایت الهی که هدف آن رشد معنوی و مادی بشر است و همیشه مورد توجه فلاسفه و ادیان الهی بوده است. این جامعه که دارای الگوها و مؤلفه‌هایی زیادی در متون دینی می‌باشد دائماً در حال رشد و شکوفایی است و در آن کرامت انسان‌ها رعایت می‌شود، مردم به ولایت الهی و اطاعت از فرامین او تن می‌دهند و عدالت و تقوای الهی را در تمام شؤون آن به پا می‌دارند این الگوها می‌تواند بر مطلوب بودن جامعه دینی جمهوری اسلامی ایران اثرگذار باشد. حفظ و تداوم انقلاب اسلامی اقتضا می‌کند که نخبگان و متولیان امر، ویژگی‌های جامعه مطلوب اسلامی را در جامعه عملیاتی نمایند. پژوهش پیشرو با روش توصیفی-تحلیلی و با روش گردآوری از متون اسنادی به این پرسش پاسخ می‌دهد که از منظر متون دینی جامعه آرمانی چه ویژگی‌هایی دارد و چه تاثیری بر استمرار انقلاب اسلامی دارد؟ در پاسخ به سؤال، جامعه آرمانی جامعه‌ای است که افراد آن در مسیر سعادت و کمال حقیقی خود تلاش و کوشش می‌کنند و دارای چهار نوع ارتباط است: ارتباط با خدای متعالی، ارتباط با خود، ارتباط با طبیعت (جمادات، نباتات و حیوانات) و ارتباط با انسان‌های دیگر، و این ارتباطات در چهار حوزه سیاسی (حاکمیت امام و...)، فرهنگی (آموزش و پرورش توحیدی، عدالت محوری، برادری و محبت، شکوفایی عقل...)، اقتصادی و اجتماعی (امربه به معروف و نهی از منکر، جامعه بدون ربا و رشوه و...) به دست می‌آید. در نتیجه انقلاب اسلامی که با نظریه حکومت اسلامی مبتنی بر ولایت فقیه توسط حضرت امام خمینی (ره) با اهداف جامعه آرمانی تشکیل شد با عملیاتی کردن الگوی جامعه قرآنی استمرار خواهد داشت.

واژگان اصلی: جامعه آرمانی، متون دینی، قرآن، سنت، انقلاب اسلامی.

مقدمه

تاریخ بشر نشان می‌دهد که انسان همواره در پی تأسیس جامعه‌ای برین بوده است؛ جامعه‌ای که در آن، همهٔ امور مطابق میل باشد. این کمال‌یابی همیشه فکر عده‌ای از متفکران را مشغول داشته و آنان را به طراحی حکومتی آرمانی وادار کرده‌است. چنین جامعه‌ای را در زبان لاتین «اتوییا»، در زبان عرب «مدینهٔ فاضله» و در فرهنگ فارسی «آرمانشهر» می‌نامند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۹: ۱۹). برای این اساس از آن هنگام که جامعهٔ انسانی پدید آمد، آدمی همواره در جست‌وجوی شهر آرمانی بوده‌است؛ گاهی آن را به صورت بهشت این جهانی تصور کرده، زمانی نیز با چنگ زدن به اسطورهٔ عصر زرین، دورانی را به‌یاد آورده که زندگانی‌اش با طبیعت گشاده دست درآمیخته بوده و در آسایش و آزادی و فراوانی به سر می‌برده‌است (سگال، ۱۳۵۸: ۱۱۴). بنابراین، آرمانشهری، پیشینه‌ای طولانی دارد. افلاطون آرمانشهر خود را با نوشتن کتاب جمهور توصیف کرد و در آن معتقد بود که نوع بشر، هرگز از رنج و محنت نجات نخواهد یافت؛ مگر آنگاه که فلاسفهٔ حقیقی، زمامدار امور سیاسی شوند (افلاطون، ۱۳۷۹: ۱۵۲). آگوستین در کتاب شهر خدا، صلح و عدالتخواهی را دو ویژگی مدینهٔ خود میدانند (شیخ‌الاسلامی، ۱۳۷۳: ۳۹۹). بنابراین جامعه آرمانی، مدینه فاضله، آرمان شهر، شهرنیکان، لامکان، ناکجاآباد، هیچستان، زیباشهر، بی نام شهر و... همه تعابیر گوناگون از یک حقیقت والا و مقدس هستند که همواره اندیشمندان و فرهیختگان هر قوم و ملتی، در طول حیات بشری آرزوی به حقیقت پیوستن آن را در سر پرورانده‌اند.

دین اسلام هم که مبتنی بر قرآن و سنت و قول حضرات معصومین (ع) است بهترین جامعه مطلوب و مقدس را معرفی کرد به همین دلیل دانشمندان و متفکران اسلامی، با الهام‌پذیری از قرآن و سنت و سیره عملی اولیای دین در طراحی آرمان شهر مورد نظر، با ذکر نمونه‌های عملی از زمامداری انبیا و ائمه دین و بهره‌گیری از استدلالات و براهین عقلی، کلامی، عرفانی و ذکر سرگذشتها و تمثیل‌ها، الگویی عملی از چنین مدینه فاضله‌ای ارائه کرده‌اند. در قرن بیست هم حضرت امام خمینی با الهام از مبانی اسلامی جامعه آرمانی خود را حکومت اسلامی با محوریت ولایت فقیه طراحی کردند و تفاوت حضرت امام با همه ی اندیشمندان گذشته که در مورد آرمان شهر نظریه پردازی کردند در این بوده است که همه اندیشمندان گذشته جامعه مطلوب را در تئوری پردازی تفسیر کردند و آن را به بالفعل تبدیل نکردند در حالی که حضرت امام ره ابتدا تئوری پردازی کردند و بعد از آن این تئوری جامعه مطلوب را به بالفعل تبدیل کردند البته با توجه به اینکه

جامعه آرمانی حضرت امام با تحقق حکومت اسلامی بالفعل شد در مراحل رسیدن به مرحله نهایی نیاز به الزامات و راهکارهایی دارد که به دلایل شرایط تاریخی حاکم بر انقلاب اسلامی از جمله جنگ، استکبار جهانی، دوری بعضاً نخبگان از آرمانها و اهداف انقلاب و... موانع و مشکلاتی را سدراه انقلاب قرار دادند. براین اساس این تحقیق در صدد تحلیل ویژگی‌هایی جامعه آرمانی است که با استفاده از قرآن، گفتار و رفتار پیامبر و اهل بیت (ع) تحلیل میشود. و تأثیر آن بر استمرار انقلاب اسلامی ایران می‌پردازد.

۱- پیشنهاد تحقیق

۱- سرپرست سادات (۱۳۹۸) در مقاله ی «جامعه پردازی در گام دوم انقلاب اسلامی با نظریه «نظام انقلابی» معتقد است رسالت جدید ملت ایران در «گام دوم انقلاب» و فصل جدید زندگی جمهوری اسلامی، با ورود به دهه پنجم بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، جامعه پردازی است. مرحله ای که بعد از نظامسازی و دولتمسازي مقدمه تمدن اسلامی-ایرانی در شکل نوین آن و مطلع بایسته طلوع خورشید ولایت عظمی بوده و مناسبات زندگی اجتماعی انسانها را در هزاره جاری تحت تأثیر قرار میدهد. اما این جامعه سازی خود مبتنی بر شعارهای انقلاب اسلامی، روحیه و حرکت انقلابی است؛ لذا با ابتنا به اندیشه مقام رهبری به دست آمد که میان انقلابیگری و نظم اجتماعی و حتی نظم سیاسی تضاد و تنافری وجود ندارد، بلکه اتفاقاً از بایسته های شکل دهی به جامعه مطلوب در اندیشه های اجتماعی آیتالله خامنه ای، انقلابیگری نظام اسلامی در معنای واقعی آن است.

۲- بسطامی و حسینی (۱۳۹۸) در مقاله ی «مؤلفه های بستر ساز جامعه ی آرمانی و تمدن ساز با تأکید بر نقش تربیتی نخبگان از منظر قرآن کریم» معتقد است جامعه ی آرمانی، مولود تحول بنیادین و مرحله به مرحله، از سوی نخبگان و همگرایی عملکرد آنان است و فرآیند تغییر و تحول، در اهداف خرد و کلان، به وسیله ی نخبگان کلید میخورد. نقش تربیتی نخبگان در دو مرحله ی راهبردی اهمیت دارد: یکی در بستر سازی ساخت جامعهی آرمانی و دیگری در ایجاد و تثبیت آن. همچنین شکلگیری جامعهی آرمانی در بستر زمان و پایداری آن، زمینهی ظهور تمدن نوینی برآمده از ارزشها و اعتقادات اسلامی و نیاز جامعه را نوید میبخشد. در نهایت، آسیبهایی همچون وابستگی به بیگانگان، حاکمیت مرفهین، شکستن حدود الهی و تقلید بی اساس از سوی نخبگان، زمینه ی

افول و نابودی جامعه را فراهم می‌آورد.

۳- تقی زاده (۱۳۹۴) در مقاله‌ی «آموزه‌های قرآنی و شهر آرمانی اسلام» نویسنده این نظریه را مطرح میکند که شناخت شهر آرمانی اسلام و ویژگیهای اصلی و اصیل آن با مراجعه به قرآن کریم امکانپذیر است. طبیعی است که در مراجعه به قرآن کریم (با عنایت به جامعیت و جاودانگی و جهانی بودن مفاهیم و مطالب و حیانی این کتاب الهی) تعریف و ویژگیهایی که استنتاج خواهند شد موضوعاتی اصیل و جامع و عام خواهند بود؛ که عینیت و ظهور و بروز یافتن آنها منوط به رعایت فرهنگ بومی، شرایط سرزمینی، وضعیت اقتصادی، فنّ آوری در دسترس و سایر شرایط زمانی و مکانی خواهد بود؛ که البته همه‌ی این شرایط باید در فضای تفکر دینی (جهانبینی توحیدی) مورد توجه قرار گیرند.

۴- مروی و فرقانی (۱۳۹۳) در مقاله‌ی «جامعه مطلوب و جامعه مدنی در گفتمان امام خمینی» معتقدند که مؤلفه‌های جامعه مطلوب و جامعه مدنی در اندیشه امام مورد پذیرش و تأکید است ولی ارزش و اعتبار آنها - در نمونه‌های منتخب - یکسان نیست. این گفتمان انعطاف‌پذیری گسترده‌ای دارد و مظاهر تمدن جدید را در چارچوب عام و جهانشمول خود می‌پذیرد.

۵- قربی (۱۴۰۲) در مقاله‌ی «تحلیل و ارزیابی نظریه فرایندی تکامل انقلاب اسلامی ایران؛ الگوها و ویژگیها» معتقد است براساس موازین دینی انقلاب اسلامی یک پدیده تمدن‌ساز است برای شکل‌گیری یک انقلاب تمدن‌ساز نیاز است فرایندهای مختلفی از وقوع انقلاب سیاسی تا مرحله تمدن‌سازی در جامعه شکل بگیرد تا رسالت انقلابی جامعه به غایت آرمانی انقلاب که همان شکل‌گیری تمدن نوین در جهان اسلام است دست یابد. رویکرد شاخص نظریه فرایندی انقلاب در گفتمان اسلامی شامل پنج مرحله انقلاب اسلامی، نظام اسلامی، دولت اسلامی، دولت اسلامی و تمدن اسلامی است.

۶- سروری مجد (۱۳۹۵) در مقاله‌ی «قرآن و جامعه آرمانی» معتقد است قرآن و عترت دو یادگار بی نظیر پیامبر اکرم (ص) است بدیهی است بدون آموزه‌های پیامبر اکرم (ع) و عترت پاک آن حضرت امکان تبیین و تفسیر قرآن وجود ندارد امامان معصوم (ع) وارثان انبیای بزرگ الهی هم در حکمت نظری و هم در حکمت عملی. این آرزوی دیرینه بشر یعنی جامعه مطلوب قرآنی را ترسیم کرده اند لذا مهم‌ترین ویژگی‌های به دست آمده از آموزه‌های قرآن و عترت در این باره عبارتند از عقل‌گرایی، برپایی عدل، حاکمیت امام، احسان، گسترش دانش، شکوفایی اقتصادی.

در این منابع هرکدام از یک زوایه به جامعه آرمانی پرداختند درحالی که مقاله پیشرو هم ضمن ذکر ویژگی های جامعه آرمانی که در قران و روایات معصومین (ع) آمده تاثیر آنها را بر تدام انقلاب اسلامی بررسی می نماید. و این الگوها هستند که جامعه آرمانی تمدن ساز انقلاب اسلامی تداوم میبخشد که در مقالات و نوشته های مذکور به این موضوع پرداخته نشده است.

۲- میانی نظری و ادبیات تحقیق

مبانی نظری تحقیق در دو بحث تعریف مفاهیم جامعه و جامعه آرمانی و بحث مبانی نظری مورد بررسی قرار می دهیم. و پس از آن به بررسی ادبیات تحقیق پرداخته میشود.

۲-۱- تعریف اصطلاحات و مفاهیم

هر تحقیقی نیاز به تعریف مفاهیم و چارچوب مفهومی دارد بر این اساس مفاهیم تحقیق عبارتند از:

۱-۲-۱- جامعه

واژه «جامعه»^۱ از ریشه لاتین "Societas" به معنی شریک و همنشین گرفته شده و به مفهوم وضع و حالت اجتماعی انسانها و حیواناتی است که تحت یک قاعده و قانون مشترک و معین زندگی می کنند. کلمه جامعه یک واژه عربی و مونث جامع به معنی گرد آورنده، فراهم آورنده، مجتمع، مردم یک ده، شهر یا کشور، محل تجمع و مسجد جامع به کار رفته است. (آراسته خو، ۱۳۸۱: ۴۵)

جامعه در اصطلاح محصول گرد آمدن انسانها و کنشهای متقابل میان آنان است که باهم زندگی می کنند و در رسیدن به هدف معینی با یکدیگر همکاری دارند. به علاوه معیارها و مقرراتی ساده یا پیچیده بر روابط عادی آنها حاکم است و نهادها و سازمانهایی، تداوم و پایداری اجتماع آنان را تامین می کند. (قنادان، ۱۳۷۶، ۶۰)

برخی دیگر سنتها، عادات، رسوم، شیوه زندگی و فرهنگ مشترک را عناصر اساسی در تعریف جامعه بر شمرده اند و عده ای وحدت جزئی جسمی، روانی و اخلاقی بین موجودات هوشمند، برخورداری از حکومتی پویا، فراگیر و کارآمد یا هدف و سرزمین و فرهنگی مشترک و

¹ Society

دارای پیوندهای زیستی، فنی و فرهنگی را مهم دانسته‌اند. (کینگ ۱۳۵۵: ۲۰۱) بنابراین جامعه یعنی مجموعه‌ای از افراد انسانی که با نظامات و سنن و آداب و قوانین خاص به یکدیگر پیوند خورده و زندگی دسته جمعی دارند، جامعه را تشکیل می‌دهند.

۲-۲-۱- جامعه آرمانی

مدینه فاضله یا جامعه آرمانی در زبان فارسی برابر نهاده^۱ یوتوپیا^۱ در زبان یونانی است که به معنای «هیچ جا» و برابر "Kallipolis" در معنای «زیباشهر» است. در ادبیات فارسی به صورت مدینه فاضله، مدینه سعیده، شهر لامکان، بی نام شهر و ناکجا آباد آمده است. واژه‌هایی مانند خیال آباد، امین آباد، خرم آباد، مه آباد، خوش آباد، پدram شهر، شهریور و شهریر نیز در معنای نزدیک به آن به کار رفته اند و گاه واژه کام شهر در همین معنا به کار گرفته شده است (ر.ک. زرین کوب، ۱۳۵۴) آرمان شهر برای نخستین بار توسط توماس مور در سال ۱۵۱۶ میلادی در کتابی به همان عنوان به کار گرفته شد (ر.ک. مور، ۱۳۷۳: ۷). پیشتر مفهوم‌های مشابهی از این واژه در آرای فلاسفه یونان باستان (همچون افلاطون و ارسطو) عرضه شده بود و در فلسفه اسلامی از آن به عنوان «مدینه فاضله» یاد شده است. اصل واژه «یوتوپیا» یونانی است و معنی آن «جایی که وجود ندارد» یا «ناکجاآباد» می‌باشد. اتوپیا واژه‌ای است مرکب از (او) یونانی به معنای «نفی» و کلمه (توپوس) بجه معنای «مکان». بنابراین، از لحاظ لغوی به معنای «لامکان» می‌باشد.

آرمان شهر نمادی از یک واقعیت آرمانی و بدون کاستی است که متضمن سعادت و خوشبختی مردم باشد. گاه به صورت اساطیر و عصر زرین و حماسه‌های بشری جلوه‌گر شده است و گاه در محک آرمان‌های نظام حاکم از افلاطون، ارسطو و فارابی گرفته تا رابرت اوئن، شارل فوریه، آتین کابه^۲ و ... همگی کوشیده‌اند به توصیف آرمان شهر مطلوب خود بپردازند. آیه الله معرفت (ره) می‌فرماید: «در این جامعه، هدف، رشد و تکامل نوع انسانی است تا افراد هر چه بهتر زندگی کنند، به نحو احسن به حقوق حقّه و طبیعی خود دست یابند و از مواهب طبیعت که خداوند در

¹ Utopia

² Utopia

³ OU

⁴ TOPOS

⁵ Robert Owen

⁶ Charles Fourier

⁷ Etienne Cabet

اختیار بشر گذارده، به گونه شایسته و بایسته بهر مند گردند» (معرفت، ۱۳۷۸: ۱۲). ایشان با اشاره به آیه «...هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا...» (هود: ۶۱) می‌گویند: «آباد ساختن زمین بدون روح همزیستی، نوع‌دوستی، ایثار و ... میسر نیست. همین است معنای خلافت در زمین و مسخر بودن کائنات برای انسان و پذیرا شدن امانت و ودایع الهی تا مشمول «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ...» (الإسراء/ ۷۰) قرار گیرد» (همان/ ۱۳). قرآن کریم با تعبیر «حیات طیبه» عامل به وجود آورنده آن را ایمان و عمل صالح می‌داند. در آن صورت است که خداوند حیات حقیقی را نصیب انسان می‌کند: «مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْتَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً...» هر کس کار شایسته‌ای انجام دهد، خواه مرد باشد یا زن، در حالی که مؤمن است، او را به حیاتی پاک زنده می‌داریم...» (التَّحْلُ/ ۹۷)

آموزه‌های قرآن و عترت ناظر به رشد و تعالی بشر در همه ابعاد برای نیل به هدف آفرینش انسان است. بنابراین، هرگاه سخن از شکوفایی عقل، بسط معنویّت، قسط و عدل، احسان و ... می‌شود، ناظر به جامعه آرمانی است.

۲-۲- میانی نظری

درباره‌ی جامعه آرمانی مراجع مختلفی سخن گفته‌اند که بدون ورود به آن مباحث، در این مجال فقط به نکته‌ی مهم و بنیادینی که تمایز اصلی تفکر معادگرایانه با اندیشه‌ی دنیاگرایانه است اشاره میشود. اندیشه‌ی دنیاگرا که البته ممکن است به معاد و آخرت نیز باور داشته‌باشد به دنبال ساختن شهری با همه‌ی ویژگیهای زندگی آرمانی است؛ حتی اگر آن زندگی و مکان آن زندگی آرمانی نیز در دنیای آخرت باشد، و ربطی به این دنیا نداشته باشد. به دنبال این تفکر است که در رقابت با بهشت الهی، باغ شداد (ارم) بنا می‌شود. این اندیشه چون به درستی بهشت را آرزوی غایی میداند، وقتی می‌خواهد جامعه آرمانی خویش در این دنیا را بسازد، سعی در ساختن بهشت دارد. غافل از آن که بهشت متعلق به آن دنیاست؛ و جزا و سرای مؤمنین و متقین است، و نه آرمانی تحقق‌پذیر در این دنیا (ر.ک: نقی‌زاده ۱۳۹۳) اما تفکر معادگرا که تمایز بین دنیا و آخرت را به خوبی می‌شناسد، علیرغم آن که بهشت را مکان آرمانی انسان میداند، بر این باور است که این دنیا جای بهشت ساختن نیست؛ و اصول این دنیا نمیتواند بهشت باشد. بنابراین، جامعه آرمانی تحقق‌پذیری در این دنیا را تعریف و تبیین میکند که ضمن تأمین زندگی عالی دنیوی خویش، «زمینه‌ی» وصول و ورود به آن مکان آرمانی (بهشت) را فراهم می‌کند. در واقع، جامعه آرمانی این دنیایی، نه معادل و تمثیل بهشت الهی، که زمینه‌ساز ورود به آن است. صاحبان آراء مربوط به

جامعه آرمانی یا نظریه‌های در دسترس درباره‌ی آرمان جامعه‌ها را در چند گروه زیرمیتوان طبقه‌بندی کرد.

۱. فلاسفه و حکما: که آراء و نظریاتشان معمولاً به نظام اداری و حکومتی و اندیشه و فرهنگ اهل شهر می‌پردازند (افلاطون ۱۳۷۳؛ فارابی ۱۳۷۹؛ ۱۳۷۶ و مور ۱۳۷۳)

۲-ادیان: درباره‌ی جامعه‌های صالح و آرمانی خویش مطالبی را بیان نموده، و وعده‌ی چنین جامعه‌ای را از سوی رهبران معنوی و روحانی خود مطرح کرده‌اند؛ که در واقع، به این وسیله جامعه‌آرمانی خویش را (بدون آن که از قید آرمانی استفاده کنند) معرفی کرده‌اند.

۳. مکاتب انسان‌ساخته: اعم از دینی و غیردینی و ضددینی (مثل سوسیالیست و کمونیست) نیز غالباً جامعه‌آرمانی خود را معرفی کردند.

۴. معادگرایان: شرایط خاص زندگی اخروی (معمولاً بهشت) را به عنوان آرمانشهر مطرح میکنند و بر این باورند که مردمان در این دنیا (باید و یا این که عموماً) به دنبال ساختن آن آرمانشهر هستند. (ویلبر ۱۳۸۴ و وست ۱۳۳۶)

۵-گروهی که بهشت اخروی را «مکان و جایگاه آرمانی انسان»، و نه به معنای آرمانشهر قابل تحقق در این دنیا، که به عنوان آرمان حیات بشری می‌شناسند؛ و همه‌ی هم‌تشان اهتمام برای صلاحیت یافتن برای ورود به بهشت میباشد.

۶. گروه بعدی عموماً بدون اشاره به جامعه‌آرمانی، به ویژگیهایی برای انسان، رفتارهای انسان، ساخته‌های انسان، ارتباطات انسان با جامعه و با طبیعت و با ساخته‌هایش، مدیریت جامعه و به شیوه‌ی زیست انسان اشاره می‌کنند که تجمیع و رعایت آنها میتواند حاصل را به صورت شهری آرمانی محقق سازد.

طبیعی است که امکان تحقق جامعه‌های آرمانی گروه اول در این دنیا وجود ندارد و حتی توصیه نیز نمیشود. گروه دوم از شهرهای آرمانی، در این دنیا نیز امکان تحققشان (بسته به آرمانگرایی مبانی‌شان) به ندرت وجود دارد. گروه سوم آرمانی متعالی هستند که ضمن آرمانی بودن، بی‌زمان و بی‌مکان بوده و برای آنها به تناسب شرایط زمان و مکان و شرایط دوران و امکانات در دسترس جلوه‌های متنوعی متصور است. قرآن با قاطعیت تمام، آینده مثبت را برای جامعه‌آرمانی ترسیم می‌کند و پیروزی نهایی ایمان اسلامی، (توبه: ۳۳ و صف: ۹)؛ غلبه قطعی صالحان، (انبیاء: ۱۰۵)؛ کوتاه شدن دست ستمگران و جباران برای همیشه، (القصص: ۵ و ۶) و آینده درخشان و

سعادتمندانه بشر را، (اعراف: ۱۲۸)، نوید داده است.

۳-جامعه آرمانی در آیات و روایات

مدینه فاضله، نعمتی است که قرآن مجید، به آن نوید داده است: « وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَ لَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَ مَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ »؛ (نور، ۵۵) خداوند به کسانی از شما (مسلمانان) که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده‌اند وعده داده است که قطعاً آنها را در روی زمین جانشین (خود) کند و حکومت بخشد همان گونه که کسانی را که پیش از آنها بودند (مانند مؤمنان قوم نوح و قوم هود و صالح و قوم یونس (جانشین ساخت، و حتماً آن دینی را که برای آنها پسندیده است (دین اسلام) برای آنها مستقر و استوار سازد، و بی‌تردید حال آنها را پس از بیم و ترس به امن و ایمنی تبدیل نماید به طوری که تنها مرا بپرستند و چیزی را شریک من قرار ندهند. و هر که پس از این (نعمت بزرگ) کفران ورزد، چنین کسانی به حقیقت نافرمانند.» در دلالت این آیه می‌توان گفت: این آیه شامل تمام امت اسلامی است که بعضی از مفسرین گفته‌اند که این آیه به دلیل بیانیه بودن «من» در کلمه «منکم» بر عموم مسلمین دلالت می‌کند، علامه طباطبایی آن را بعضیه گرفته است و وعده استخلاف در زمین را مختص مؤمنین، آن هم کسانی که عمل صالح انجام می‌دهند، می‌داند؛ چیزی که آیه بر آن دلالت می‌کند همان وعده تحقق مدینه فاضله می‌باشد، با هر تفسیری که از آیه ممکن است.

در روایات نیز برای ایجاد مدینه فاضله مطالبی فراوان رسیده است. ابن‌ابی‌الحدید می‌گوید: امامیه می‌گویند که احادیث آخرالزمان درباره وعده ظهور امام غائبی است که در پایان دنیا مالک همه زمین می‌شود ولی یاران معتزلی ما می‌گویند که وعده به ظهور امام غائبی است که در آخرالزمان همه زمین را تصرف می‌کند و بر همه کشورها پیروز می‌شود. (ابن ابی‌الحدید، ۱۴۰۴ق، ج ۱۹: ۲۹)

۱-۳-ارکان جامعه آرمانی

مدینه فاضله دارای ارکانی است که اشاره به آن ضروری است. مدینه فاضله دارای سه رکن قانون، حاکم، مردم می‌باشد، که درباره آن به اختصار اشاره می‌شود:

۱-۱-۳- قانون

در لغت عرب به معنای معیار و مقیاس شیء و هر چیزی آمده است. (حسینی زبیدی واسطی ۱۴۱۴، ج ۳۶، ۲۴). در اصطلاح به معنای عام آن یعنی: مجموعه قواعد الزام آوری که بر رفتار و ارتباط آنها در جامعه حاکم است؛ به معنای خاص آن نیز؛ یعنی: قاعده‌ای معین یا مجموعه‌ای معین از قواعد که قوه مقننه برای تنظیم امر معینی وضع می‌کند. (جوادی‌آملی، ۱۳۸۳: ۴۵) قانون‌گذاری بنابر آموزه‌های اسلامی:

اولا از آن خداوند است. ثانيا این حق طبق مفاد بعضی آیات نه تنها از آن خداست، بلکه از دیگران حق قانون‌گذاری نیز سلب شده است. ثالثا پیروی از قانون اسلام، پیروی از وحی است. براین اساس قانون در اسلام (و در جامعه آرمانی) دارای ویژگی‌هایی است که به اختصار می‌توان گفت:

۱- از دلایلی که می‌توان بر محق بودن قانون‌گذاری خداوند برشمرد، ثبات نسبی در قوانین او است. (سید قطب، ۱۳۷۳، ۲۱۴)

۲- جامعیت قانون الهی نکته‌ای دیگر است که آن را نسبت به قوانین دیگر ممتاز می‌کند. (نحل/سوره ۱۶، آیه ۸۹) علامه در این باره می‌فرماید: «قرآن برای هدایت عموم است و مراد از تبیان کل شیء هم آن چیزی است که برگشت به هدایت باشد از قبیل معارف حقیقی مربوط به مبدا، معاد و اخلاق و شرایع الهی». (طباطبایی، ۱۳۸۵، ج ۱۲، ۴۶۸)

۳- آسان بودن قانون الهی دلیلی دیگر بر اولویت آن نسبت به قوانین بشری است.

۴- برابری در مقابل قانون یکی از ویژگی‌های قانون الهی است (ابن شعبه الحرائی، ۱۳۸۰، ۳۴)

۱-۲-۳- حاکم

در لغت به اجرا کننده حکم بین مردم گویند، حاکم کسی است که در میان مردم حکم می‌کند و فرمان می‌دهد. (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ج ۱، ۱۲۷). خداوند مکرر براین موضوع تاکید دارد: «و برای هر امتی پیامبری است و چون پیامبرشان مبعوث شود و ابلاغ رسالت کند، در قیامت بر اساس گواهی او، درباره‌ی آنها به عدالت داوری می‌شود و به کسی ستم نخواهد شد» (یونس، ۴۷) و می‌فرماید «ما در بین هر امتی، پیامبری برانگیختیم...» (نحل، ۳۶، فاطر، ۲۴) لذا در قرآن، بارها به حکومت نهایی صالحان تصریح شده است، از جمله: سه مرتبه فرمود: «لِيُظْهَرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ» یعنی اسلام بر همه‌ی ادیان پیروز خواهد شد. در جای دیگری فرمود: «أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ

الصَّالِحُونَ» یعنی بندگان صالح من وارث زمین خواهند شد و در جای دیگری از قرآن کریم می‌خوانیم: «الْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى» (طه، ۱۳۲) یا می‌فرماید: «وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ» (قصص، ۸۳) مراد از جانشینی مؤمنین در آیه یا جانشینی از خداست و یا جانشینی از اقوام فاسد هالک شده است. از شرایطی که برای حاکم در نظر گرفته شده: اسلام، عدالت، اعلیت، مدیریت، معصومیت و مرد بودن می‌باشد که هر یک در جای خود قابل بحث و بررسی‌اند.

۳-۱-۳- مردم

ارزش و اعتباری که اسلام در مدینه فاضله خود، برای مردم آن قائل است، بسیار در خور توجه است. در مدینه فاضله اسلام، مردم آزاد و عبد خالق هستی بخش‌اند و مالک چیزهایی‌اند که از طریق قانون به دست آورده‌اند. مردم حق مشورت دارند و دنبال کسب فضائل و سعادت اخروی هستند، با کمال الفت و محبت زندگی می‌کنند و همچنین با توجه به دستور حضرت حق، پیوسته در برابر توطئه دشمنان آماده‌اند. لذا از نظر قرآن، انسان همه کمالات را بالقوه دارد و باید آنها را به فعلیت برساند و این خود اوست که باید معمار و سازنده خویشتن باشد و شرط اصلی در این باب، ایمان است. با ایمان، تقوا، عمل صالح و کوشش در راه خدا، انسان بالقوه به انسان بالفعل تبدیل می‌شود. پس انسان حقیقی که خلیفه‌الله، مسجود ملائکه و همه چیز برای او خلق شده، انسان باایمان است، نه انسان منهای ایمان. انسان منهای ایمان، ناقص است. چنین انسانی حریص، بخیل، کافر، از حیوان پست‌تر و خونریز است» (مطهری، ۱۳۷۸، ج ۲: ۲۶۷)

با توجه به این مقدمات، آیات قرآن به ستایش انسان می‌پردازد و این ستایش‌ها ناظر به جنبه تکوینی وجود اوست؛ مانند: وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ... ما آدمیزادگان را گرامی داشتیم. (الإسراء / ۷۵)؛ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ: که ما انسان را در بهترین صورت و نظام آفریدیم (التین / ۴)؛ إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ... ما راه را به او نشان دادیم (الدَّهْر / ۳)

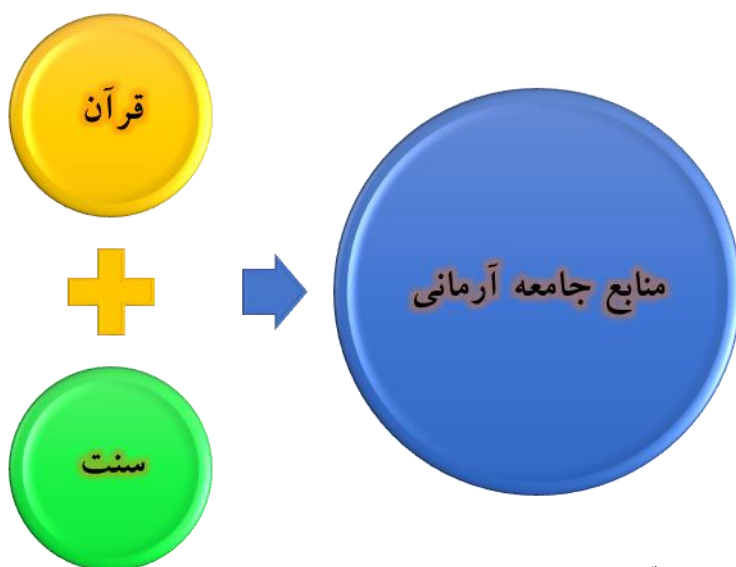
سه رکنی که به آن اشاره شد، اساس جامعه آرمانی روایی را تشکیل می‌دهند. اسلام با ارائه قانونی درست و حاکمی صالح و مردمی عاقل شرایطی خاص به وجود می‌آورد که باعث فراگیر شدن و جهانی شدن خود و تبدیل شدن به دینی واحد در عرصه جهانی، تحقق حاکمیت عدالت، گسترش رفاه، ایجاد صلح و امنیت جهانی، رشد علمی و عقلی بشر، ارتباطات گسترده و سریع و خرسندی رضایت مردم خواهد شد.

(ارکان جامعه آرمانی)

۲-۳- منابع جامعه آرمانی

برای هر اثر انسان‌ساختی میتوان به منابعی قایل شد، که این منابع، ریشه در جهان‌بینی او دارد. به این ترتیب، برای شهر متناسب به اسلام، منابع دینی وجود دارد که این منابع همان منابع اسلام (یا به عبارت دیگر مبانی جهان‌بینی توحیدی) هستند. با عنایت به این‌که، جهان‌بینی توحیدی (دین اسلام) فضای مطالعه‌ی حاضر است، منابع مورد نظر، اصولی هستند که هر موضوعی در اسلام، باید از آنها متأثر بوده و نهایتاً نیز با بهره‌گیری از آنها، پیروان اسلام را به همان اصول برسانند. به این ترتیب، و با توجه به مباحث مطرح در تعالیم اسلامی، اصلی‌ترین منابع دین اسلام «قرآن و سنت» است؛ که راه و روش جهان زیست واقعی را به بشر نشان دادند. آیات سوره بقره، آل عمران، اعراف، نساء و... و روایات که اصول اخلاقی، معاشرتی و.. را در اصول کافی، من لایحضر الفقیه و... آورده شده‌اند. حضرت امام ره میفرماید: «قرآن مجید و سنت شامل همه دستورات و احکامی است که بشر برای سعادت و کمال خود احتیاج دارد» (امام خمینی، ۱۳۸۱: ۲۹). پس جامعه آرمانی باید مؤلفه‌های شناخت خود و جامعه را از کتاب و سنت بگیرد.

۴- روش تحقیق

روش این تحقیق توصیفی-تحلیلی بوده و اطلاعات آن با استفاده از مطالعات اکتشافی و روش کتابخانه‌ای و برگرفته از قرآن و کتب روایی گردآوری گردیده است. در روش تحلیلی براساس متن محوری است. متون دینی سندی هستند که از ۱۴ قرن قبل مورد تفسیر و تحلیل و استناد بودند و همیشه مورد تحلیل و تفسیر هستند. لذا جامعه آرمانی چون دارای ویژگی‌هایی است در قرآن و روایات به آنها اشاره شده است که باید استخراج و تحلیل شوند.

۵- یافته‌های پژوهش و تحلیل

یافته‌های تحقیق در دو بخش قابل تحلیل است بخش اول ویژگی‌های جامعه آرمانی را بحث میکند و بخش دوم تأثیر این ویژگی‌ها بر استمرار انقلاب اسلامی قابل بحث است، که در ادامه به آنها پرداخته میشود.

۱-۵- ویژگی‌های جامعه آرمانی در متون دینی

واکاوی شاخصه‌ها و بررسی ویژگی‌های جامعه آرمانی از منظر قرآن و روایات ضمن بسترسازی برای ایجاد یک جامعه و آرمان شهر خداپسندانه زمینه‌ی اعتلای تمدن اسلامی و سعادت‌مندی و عزت‌مندی آن را فراهم می‌نماید. این ویژگی‌ها خصوصیات است که هم رهبر و هم توده‌ی مردم باید به آن مزین باشند و ساکن بودن شرط پذیرش در مدینه فاضله نیست و حتی

مدینه فاضله‌ای که خداوند آن را معماری نموده است دارای مرز و موقعیت جغرافیایی خاصی نیست و همه گستره زمین را در بر می‌گیرد. با توجه به مطلب فوق جامعه آرمانی را در چهار حوزه مورد بررسی قرار می‌دهیم.

۱-۱-۵- ویژگی‌های سیاسی جامعه آرمانی

در جامعه آرمانی مورد نظر روایی قرآنی حرکت کمال‌جویانه انسان به خدا منتهی می‌شود که کمال مطلق است و از آنجا که کمال پروردگار را نهایت نیست، انسان می‌تواند تا بی‌نهایت به سوی کمال سیر کند و نقطه توقف و پایانی برای او متصور نیست. در حوزه سیاسی هم جامعه آرمانی در دو اصل اسلامی و جهانی جای بحث دارد که هر کدام از این دو صفتی دارد. اما اصول سیاسی بسیار مهم در قرآن آمده است؛ از جمله این اصل که حاکم واقعی جهان خداوند است و همه قدرت‌ها متعلق به اوست. ثانیاً پیامبر اکرم (ص) به عنوان نخستین بنیان‌گذار جامعه اسلامی و نخستین حاکم، سرمشق و الگویی برای نسل‌های بعدی در مسائل و موضوعات سیاسی بوده است. لذا جامعه آرمانی منحصرأ با حضور و حاکمیت او و تبعیت محض مردم از او محقق می‌گردد. (آل عمران/۱۰۴) و بعد از پیامبر حکومت معصوم ع موضوعیت پیدا میکند که تعبیر به حکومت صالحان هم در قرآن و روایات آمده است. مردم در این جامعه در کمال آسایش زندگی می‌کنند. (ر، ج، جوادی املی، ۱۳۹۴)

۱-۲-۵- ویژگی‌های اقتصادی جامعه آرمانی

از جهتی دنیا مقدمه آخرت است خداوند از انسان خواسته است برای آبادی دنیاتلاش کند و تنبلی را کنار بگذارد «لیس للانسان الالماسعی». (نجم، ۳۹) اسلام، «دنیا و آخرت» را در مقابل هم قرار نمی‌دهد. دنیا و آخرت متناقض نیستند، بلکه مکمل یکدیگرند. قرآن به پیروان خود اجازه نمی‌دهد که بهره خود را از دنیا فراموش کنند: «ولا تنس نصیبک من الدنیا». امام صادق (ع) نیز فرموده است: «آن که دنیایش را برای آخرت رها کند و نیز آن که آخرتش را به دنیا می‌فروشد از ما نیست.» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۴: ۷۸) لذا آموزه‌های قرآن و عترت (ع) آبادانی دنیا را مقدمه آبادانی آخرت می‌داند. نقش ائمه (ع) در طول دوران با برکت‌شان همواره بر رشد و تعالی اقتصادی بوده است. آنان حتی کار و تلاش اقتصادی را سبب افزایش عقل نیز دانسته‌اند (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۵: ۱۴۸). اما تلاش اقتصادی که در جهت بندگی خدای رحمان باشد. (همان‌جا، ۱۱) کار و تلاش و اعتدالی اقتصادی موجب بی‌نیازی و عزت جامعه می‌شود و این عزت‌مداری موجب سربلندی و

اقتدار سیاسی نیز می‌گردد (حُرّ عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۲: ۱۸). بنا براین تعالیم اقتصادی اسلام بر چندین اصل استوار است: ۱- اصل درباب «مالکیت»، ۲- اصل «رابطهٔ میان کوشش‌های فرد و ثروت انباشتهٔ او» (مطهری، ۱۳۷۸: ۲۲). لذا ربا وجود ندارد، عدالت برقرار است و...

۳-۱-۵- ویژگی‌های فرهنگی جامعه آرمانی

در فرهنگ قرآن کریم، به سبب اثرات فوق‌العاده‌ی تربیتی آن، با معرفی الگوها و صفات رفتاری آنان، از مردم خواسته است با تأسی و برگزیدن الگوهای نیک و سالم، قدم در راه رشد و تعالی بردارند. پیامبر(ص)، الگو و اسوه‌ی کاملی برای همه‌ی اصحاب و یارانش بود و در مکتب ایشان، صدها نفر با تأسی از این الگو، به چهره‌های ماندگار و تاریخ‌ساز مبدل شدند. در جامعه آرمانی اسلامی ویژگی‌هایی از جمله آنها رعایت حقوق همسایه، (نساء، آیه ۳۶)؛ حقوق همه انسانها (شوری ۴۲) کرامت انسان، (اسراء، آیه ۷۰) مسجد (کراچکی، ۱۳۹۴ق، ۵۹) و... اشاره کرد. در چنین جامعه هدفمندی با چنین غرض‌الایی، تاریکی‌ها به روشنی و نور تبدیل شده، مشکلات برطرف گردیده، موانع رؤیت از مقابل چشم‌ها کنار رفته و بینایی حاصل شده است، مردم از گمراهی رسته‌اند و به دین استوار و محکم و به راه راست فراخوانده شده‌اند..... (کراچکی، ۱۳۹۴ق، ۵۹)

۳-۱-۴- ویژگی‌های اجتماعی جامعه آرمانی

ویژگی‌های اجتماعی جامعه آرمانی را در حوزه‌های فردی و جمعی مورد بررسی قرار می‌دهند. ساکنان جامعه آرمانی مردمانی بسیار فهیم و صاحب معرفت‌اند. آنان به دنبال دست یافتن به یقین، هدایت، نور، علم و فهم در درک احکام الهی و طالب بینش در آیات کتاب او و قوانین آرمان‌شهر خودند. دنیا مهم‌ترین مقصود و نهایت شناخت آنها نیست، بلکه نهایت آرزوی آنان خداست. از خدا می‌خواهند که آنان را بر عبادت و بندگی و آنچه موجب رضایت خداوند است، توانا سازد و آنان را هدایت و تقوا عطا نماید. اهل آرمان‌شهر سلامتی و عافیت در بدن و دین را از خدا می‌طلب‌اند؛ (طبرسی، ۱۴۱۲ق، ۴۳۳) زیرا آنان برای انجام وظایفشان به این سلامتی نیازمندند. اموری چون بر پا داشتن کتاب الهی و سنت پیامبر، تبلیغ دین خدا، پرچمداری امر و نهی الهی، حمل دین و وحی الهی، امانتداری خدایی، انجام واجبات و رعایت حلال و حرام الهی، (ر، ک، مجلسی، ۱۴۰۴، مجلدات)

از جمله ویژگی‌های اجتماعی آرمان شهر از منظر متون دینی: زینت ایمان، خدای ترسی، عفاف و پاکدامنی، (ر، ک، کلینی، ج ۳) ستر عیوب و آمرزش و رحمت الهی، (ر، ک، صحیفه

الزهراء) بی‌نیازی، و قناعت و خشنودی بی‌پایان، (تمیمی مغربی، ج ۲، ۱۳۸۵: ۱۸۵) نعمت فراوان و بی‌نهایت، ادای قرض، آسانی و اصلاح امور (کلینی، ج ۴: ۴۸) بسیار متضرع و خاشع‌اند؛ (مؤمنون، ۱-۸) دوری از خودبینی، ریا، تکبر، تجاوز، حسد، شک، ناتوانی، سستی، ضرر رسانی، انواع بیماری‌ها، خذلان، مکر، حيله، خدعه، نیرنگ و فساد به دورند (رک، دستغیب شیرازی، ۱۳۳۹) و...

۲-۵- تأثیر مؤلفه‌های جامعه آرمانی بر تداوم و استمرار انقلاب اسلامی

تأثیر مؤلفه‌های جامعه آرمانی بر تداوم و استمرار انقلاب اسلامی در سه حوزه ارکان، مبانی و ویژگیها باید بررسی کرد.

۱- ارکان جامعه مطلوب: از دیدگاه متون دینی جامعه مطلوب بر سه رکن مردم، حاکم الهی و قانون استوار بود که از دیدگاه حضرت امام ره این سه رکن عامل پیروزی و استمرار انقلاب اسلامی بود. روش و شیوه امام خمینی (ره) در زمامداری و حکومت که برگرفته از سنت پیامبر (ص) و حکومت علوی بود، بر اساس احترام به مردم به عنوان حامیان اصلی نظام حکومتی، پی‌ریزی شد و ایشان از همان آغاز پیروزی و حتی پیش از آن و مناسبت‌های گوناگون بر مراجعه به آراء عمومی و برگزاری انتخابات، تأکید کرد. امام (ره) در باب قدرت و نقش مردم می‌گوید:

«اگر مردم پشتیبان یک حکومتی باشند، این حکومت سقوط ندارد. کاری نکنید که مردم از شما بترسند کاری نکنید که مردم با شما صحبت کنند» (امام خمینی، ۱۳۸۷، ج ۸: ۳۷۲). لذا امام (ره) توصیه جدی داشتند که مسئولین به گونه‌ای عمل کنند که حضور مردم در صحنه‌های مختلف اجتماعی - سیاسی خدشه دار نشود. مقام معظم رهبری هم بر «مردمی بودن» و تحقق «دولت مردمی» و نقش مردم تأکید اساسی دارند. (بیانات در دیدار هیات دولت ۱۳۷۹/۰۲/۰۱)

در مورد حاکم الهی تئوری حکومت اسلامی مبتنی بر ولایت فقیه امام ره مؤید پیروزی و تداوم انقلاب اسلامی بود. امام معتقد بود که رژیم شاه سعی در خالی کردن اسلام از محتوای خویش بود (امام خمینی، ج ۱۷: ۱۹۴) امام خمینی بر مرحله تداوم و استمرار انقلاب بیش از مرحله پیروزی تأکید داشتند و معتقد بودند که «انقلاب همچون طفلی می‌ماند که باید تربیتش کرد، پرستاری می‌خواهد.» (همان، ج ۱۹: ۱۰۷) امام خمینی ضمن تلقی تداوم انقلاب به عنوان «اهم واجبات شرعی» (همان: ۲۷) معتقد بودند «رسیدن به پیروزی آسانتر از حفظ پیروزی است» (همان، ج ۱۴: ۷۰) همانگونه که «کشورگشایی آسان است لیکن کشورداری مشکل است.»

(همان، ج ۱۵: ۲۰۱) نظر به اینکه در حکومت اسلامی دولت و ملت از یکدیگر جدا نیستند (همان، ج ۸: ۲۱۵ و ج ۱۵: ۸۵) و خلوص قدرت در این نظام در همبستگی میان مردم و حکومت متجلی است.

در مورد رکن قانون باید گفت، اساس حکومت مطلوب تابع قانون است و قانون به جامعه هويت ميدهد. از آنجايي كه جهان بيني امام خميني بر توحيد استوار است و به حاكميت تكويني و تشريعي خداوند باور دارد، حاكم و حكم بايد به نوعي از سوي خداوند باشد. لذا اولين ويژگي جامعه مطلوب امام حاكميت قانون الهي است.

«در اسلام آن چيزي كه حكومت مي كند يك چيز است، و آن قانون الهي. پيغمبر اكرم هم به همان عمل مي كرده است، خلفاي او هم به همان عمل مي كردند، حالا هم ما موظفيم كه به همان عمل كنيم.» (صحيفه امام، ج ۹، ص ۴۲۵)) لذا در اندیشه سياسي امام خميني (س)، قانون از ضروريات اوليه تشكيل حكومت اسلامي است و ايشان همگان را تابع قانون مي دانند و معتقد بودند كه: «همه بايد مقيد به اين باشيد كه قانون را پذيريد، و لو بر خلاف رأي شما باشد. بايد پذيريد، براي اينكه ميزان اكثريت است» (همان، ج ۱۴: ۳۷۷) همچنين، امام قانون را اساس حكومت در اسلام مي دانند: «حكومت اسلام حكومت قانون است. در اين طرز حكومت، حاكميت منحصر به خداست و قانون فرمان و حكم خداست. قانون اسلام، يا فرمان خدا، بر همه افراد و دولت اسلامي حكومت تام دارد. همه افراد از رسول اكرم (ص) گرفته تا خلفاي آن حضرت و ساير افراد تا ابد تابع قانون هستند، همان قانوني كه از طرف خداي تبارك و تعالي نازل شده و در لسان قرآن نبي اكرم (ص) بيان شده است.» (امام خميني، ۱۳۸۱: ۴۴ و ۴۵) ايشان در اين رابطه معتقدند: «قانون اساسي و ساير قوانين در اين جمهوري بايد صد در صد بر اساس اسلام باشد.» (امام خميني، ۱۳۸۷، ج ۹: ۳۰۸) پس عمل به قانون، اجراي قانون، پايبندي به قانون و... ضامن تداوم واستمرار انقلاب است چرا كه مردم در اجراي قانون عدالت را مي بينند.

۲- مباني جامعه آرمانی: مباني جامعه آرمانی بر قرآن و سنت معصومين (ع) استوار است.

مباني انقلاب اسلامي ايران هم قرآن و سنت است. امام در مورد قرآن كريم مي فرمايد:
اگر مسلمانان جهان به انگيزه انبياء - عليهم السلام - كه عصاره آن در آخرين كتاب انسان ساز، قرآن كريم، اين كتاب هدايت - كه از مبدأ نور الله، نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ به مشكات قلب نوراني خاتم الرسل - صلي الله عليه و آله و سلم - تابش نمود تا قلوب انسانها را از حبابهاي ظلمت و نور

برهاند و عالم را نور علی نور کند — پی برند و به اقیانوس نور متصل شوند، هرگز در اسارت شیطان و شیطان زادگان در نمی‌آیند...هان ای قطره‌های جدا از اقیانوس قرآن و اسلام، به خود آییند و به این اقیانوس الهی متصل شوید، و از این نور مطلق استناره کنید (امام خمینی ۱۳۸۵ ج ۱۶: ۵۱۶-۵۱۵). بنابراین قرآن کریم همه نیازهای فردی و اجتماعی انسانی را رفع می‌کند. امام می‌فرماید:

همان طوری که آدم همه چیز است: معنویت دارد، مادیت دارد، ظاهر دارد، باطن دارد، قرآن کریم هم که آمده است این انسان را بسازد، همه ابعاد انسان را می‌سازد؛ یعنی کلیه احتیاجاتی که انسان دارد، چه احتیاجاتی که شخص دارد و چیزهایی که مربوط به شخص است، روابط بین شخص و خالق تبارک و تعالی و مسائل توحید، مسائل صفات حق تعالی، مسائل قیامت — اینها هست [و چه] مسائل سیاسی و اجتماعی و قضیه جنگ با کفار و اینها (امام خمینی ۱۳۸۵ ج ۴: ۴۴۸).

ایشان در جای دیگری بیان می‌دارد:

«قرآن مجید و سنت شامل همه دستورات و احکامی است که بشر برای سعادت و کمال خود احتیاج دارد» (امام خمینی ب ۱۳۸۱: ۲۹). امام قانون اسلام را معادل احکام الهی می‌داند، که برخاسته از عدالت الهی و برگرفته از قرآن و سنت است و (امام خمینی، ج ۹: ۴۲)

براین اساس نقش قرآن در زندگی مردم و توجه به معانی و مفاهیم آن بر تداوم و استمرار انقلاب اسلامی که برگرفته از قرآن است بسیار تاثیر گذار است. بنابراین تداوم انقلاب اسلامی توجه به جامعه قرآنی است جامعه قرآنی استکبارستیز، متحد، شجاع، دارای بصیرت و... است که همه اینها برحیاط انقلاب اسلامی تاکید دارند.

۳- ویژگی‌های جامعه آرمانی: ویژگی‌های جامعه آرمانی در چهار حوزه سیاسی، اقتصادی،

فرهنگی و اجتماعی مورد بحث قرار گرفت که در اصول قانون اساسی به هر چهار حوزه اشاره شد. اصل اول و دوم در مورد حوزه سیاسی است؛ اصول ۳-۱۲-۱۰-۹ فرهنگی و اجتماعی؛ فصل چهارم قانون اساسی در مورد اقتصاد می‌باشد. فصل سوم و فصول قوه مقننه، مجریه در مورد همه حوزه‌ها اشاره دارد. لذا نگاه جهان شمول جمهوری اسلامی ایران باعث شده است که این اندیشه، سعادت انسان در کل جامعه بشری را آرمان خود بدانند. این آرمان در اندیشه ی جمهوری اسلامی به بهترین نحو در اصل صد و پنجاه و چهار (۱۵۴) قانون اساسی بازتاب یافته است.

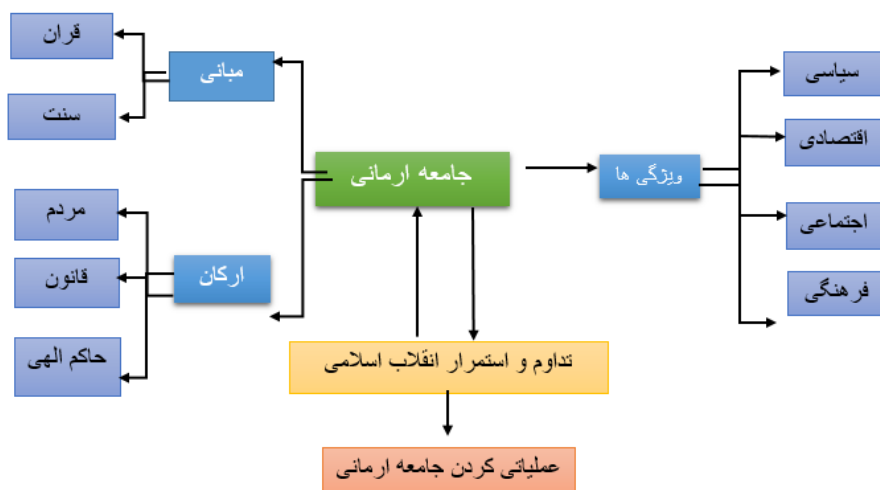
درحوزه سیاسی پیروی جامعه از ولی فقیه، مشارکت سیاسی، استقلال و... از عوامل پایداری انقلاب اسلامی است. کما اینکه آیات و روایات زیادی نجات انسان و جامعه را منوط به اطاعت از

ولایت می‌داند و از ولایت تعبیر به نور، کشتی نجات، چراغ هدایت شده است. (ر، ک، جوادی آملی، ۱۳۶۹) تاریخ انقلاب اسلامی هم این را به خوبی نشان داد؛ هر جا که از ولایت سرپیچی شد ستون انقلاب لرزید. حضرت علی^(ع) افراد ولایت‌مدار را چنین نصیحت می‌فرماید: «به اهل بیت پیامبران نگاه کنید و به آن سو که می‌روند، پی آنها را بگیرید ... اگر ایستاده‌اند، بایستید و اگر برخاسته‌اند، شما نیز برخیزید. به آنان پیشی نگیرید که گمراه می‌شوید و از آنان بازپس نمانید که هلاک می‌شوید» (صبحی، ۱۳۹۵ق، خ ۹۷: ۱۴۳). و...

در زمینه اقتصادی انقلاب نیاز به مدیران ساده زیست بدور از تجمل دارد چراکه بر مردم هم تاثیر می‌گذارد حضرت امام ره خود این گونه بود. درحقیقت ریشه دنیاطلبی و گرایش افراطی به دنیا، پیروی از هوای نفس است (نراقی، بی‌تا، ج ۲، ۳) دنیاطلبی در مدیران، عامل بسیاری از آسیبهای دیگر از جمله ترک امر به معروف و نهی از منکر، سکوت در برابر انحراف (تساهل) و در نهایت انحراف از مسیر حق است. (ابن‌ابی‌الحدید، ۱۳۳۷، ج ۱، ۱۹۸-۱۹۹) لذا دنیا دوستی و ریاست‌طلبی از جمله رذایل اخلاقی خطرناکی است که به تدریج شخص را به جایی میرساند که هیچ مرزی را برای خود نمی‌شناسد و حاضراست برای ارضای نفس از تمام حدود الهی تجاوز کند: «حب الدنيا راس كل خطيئه» (کلینی، ۱۳۶۵، ج ۲: ۱۳۱، ۳۱۵) وجود این رذیله در افرادی که به دلیل موقعیت و مسئولیت اجتماعی خود به مراکز قدرت و ثروت متصل و جایگاهی تأثیرگذار داشته باشند، آسیبهای جدی متوجه اجتماع کرده، سبب بی‌عدالتیهای فراوانی بر مردم خواهد شد. خواص و مسئولان جامعه برای اینکه از چنین رذیله‌ای برکنار باشند، باید نگاهشان به مسئولیت، نگاهی وظیفه‌گرایانه باشد و مسئولیت را وسیله‌ای برای انجام وظیفه و خدمت به خلق خدا تلقی کنند.

درحوزه فرهنگی و اجتماعی هم لازم است مدیران خوبی تربیت شوند اگر تربیت درست شد جامعه آرمانی میشود. چراکه امام ره انسان را منشأ همه خیرات و یا ظلمات می‌داند و معتقدند: «انسان منشأ همه خیرات است و اگر انسان نشود منشأ همه ظلمات است. در سر دو راهی واقع است این موجود: یک راه، راه انسان. و یک راه، راه منحرف از انسانیت. تا از چه حیوانی سر بیرون بیاورد.» (همان، ج ۸، ص ۳۲۵-۳۲۶) فرمودند:

«در اسلام همه امور مقدمه انسان سازی است. اگر رها کنند این موجود دو پا را، تمام عالم را به تباهی می‌کشد... اگر این موجود دو پا تربیت شد تمام حوائج دنیا و آخرت بشر تحقق پیدا می‌کند...» (همان، ج ۱۳، ص ۱۷۲)

مدل مفهومی

سبک صحیح و مطلوب زیستن در جامعه و تعامل داشتن با دیگران در آرمان شهر دینی از موضوعات بسیار مهمی است که نیاز به شاخصه‌ها و ویژگی‌هایی دارد این شاخصه‌ها باید از دو منبع مهم قرآن و سنت باشد. در متون دینی پیرامون زندگی فردی و اجتماعی نکات ارزنده‌ای مطرح شده است. از آنجایی که خداوند به جماعت و اجتماع اهمیت زیادی داده، ویژگی‌های جامعه آرمانی را در ابعاد سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی مثل مردم‌داری، مودت، مهرورزی، رعایت اصل اعتدال و میانه‌روی، رعایت عدالت اجتماعی، رفاہ و برخورداری از نعمت‌های الهی، خردورزی، بصیرت، دانش‌اندوزی، اصل وحدت کلمه، امنیت اجتماعی، مشارکت و نظارت همگانی، که از ابزارهای مهم و متعالی آرمان شهر دینی است را مورد توجه و عنایت قرار داده است. اما آرمان شهر دینی دارای سه رکن مردم، قانون و حاکم الهی است که هر سه تعالی بخش جامعه‌اند. در صورت نبود هریک از اینها بخصوص حاکم الهی جامعه آرمانی دچار مشکل میشود بر این اساس علت‌العلل بسیاری از معضلات و مشکلاتی که در جامعه اتفاق می‌افتد، دور شدن و بی‌توجهی به قرآن و دستورات حضرات معصومین (علیهم‌السلام) است چرکه قرآن و سنت هدایت‌گر آرمانها هستند؛ پر واضح است اگر مسلمانان به دستورات ارزشمند الهی به ویژه در خصوص شاخصه‌های جامعه دینی توجه داشته باشند و تبعیت از قرآن و سنت را سرلوحه کار خود قرار دهند یک اجتماع و مدینه فاضله تحقق می‌یابد که همگان از نتایج ارزشمند آن بهره‌مند خواهند شد و یک جامعه‌ای برخوردار از معنویت و مادیت، همراه با خردمندی و بصیرت‌طلبی و

تولید علم همراه با عدالت اجتماعی برخوردار خواهند شد و اسباب تعالی و اقتدار و شکوه فرهنگ و تمدن اسلامی را بیش از پیش مهیا می‌نمایند. این تمدن اسلامی که بعد از قرن‌ها با پیروزی انقلاب اسلامی دوباره احیا شد با تبعیت از قرآن و سنت تداوم و استمرار خواهد یافت.

نتیجه‌گیری

آموزه‌های قرآن کریم و روایات ناظر به جامعه آرمانی که در ابعاد عقل‌گرایی، برپایی عدل، حاکمیت امام، احسان، گسترش دانش و شکوفایی اقتصادی در این مقاله به اختصار به آنها اشاره شد، در زمره آرزوهای دست‌نیافتنی و ناکجا آباد نیست. تداوم انقلاب اسلامی در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی ترسیم شد که در واقع رسیدن به تمدن نوین اسلامی که جامعه آرمانی اسلامی با محوریت انقلاب اسلامی است منوط به عملیاتی کردن و اجرایی شدن بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی است. به همین دلیل مقام معظم رهبری رسیدن به تمدن نوین اسلامی را درگرو تحقق هفت امر مهم می‌داند که عبارتند از علم و پژوهش، معنویت و اخلاق، اقتصاد، عدالت و مبارزه با فساد، استقلال و آزادی، عزت ملی و روابط خارجی و مرزبندی با دشمن، سبک زندگی.

تحقق این هفت امر مهم جامعه آرمانی انقلاب اسلامی با اعتقاد به اصول زیر محقق میشود. اصل خدا محوری. اصل شایسته سالاری. اصل عدالت و عدالت ورزی. اصل عقل‌گرایی. اصل تجربه‌گرایی و تأکید بر علم و تجربه مفید. اصل تکلیف محوری. اصل حقانیت و مشروعیت. اصل شورا، مشارکت و همیاری. اصل نظارت درونی یا خودکنترلی. اصل نظارت بیرونی و همگانی. اصل ضابطه و قانون‌گرایی. اصل الگو بودن رهبران و مدیران و ساده زیستی آنان. چرا که جامعه آرمانی از مدیران آغاز میشود لذا برمسئولین لازم است اول عدالت و ثنائاً دوری از تجملگرایی را برای تحقق جامعه آرمانی از خود عملی کنند.

منابع

قرآن

امام خمینی، سید روح الله. (۱۳۸۵-۱۳۸۷) صحیفه امام (دوره ۲۲ جلدی)، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ چهارم.

امام خمینی، سید روح الله (بی تا) کشف اسرار، بی جا، بی نا.

امام خمینی، سید روح الله (۱۳۸۰) آداب الصلوة، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ دهم.

امام خمینی، سید روح الله (الف ۱۳۸۱) شرح چهل حدیث، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، مؤسسه چاپ و نشر عروج، چاپ بیست و پنجم.

امام خمینی، سید روح الله (ب ۱۳۸۱) ولایت فقیه (حکومت اسلامی)، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ یازدهم.

امام خمینی، سید روح الله (۱۳۸۲). شرح حدیث جنود عقل و جهل، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، چاپ هشتم.

نهج البلاغه، ۱۳۸۱ ش. ترجمه محمد دشتی، قم، انتشارات حضور

آراسته خو، محمد؛ ۱۳۸۱، فرهنگ اصطلاحات علمی - اجتماعی، تهران، چاپخش

امام سجاد (ع)، ۱۳۸۳ ش. صحیفه سجادیه، ترجمه علیرضا رجالی تهرانی، قم، انتشارات خادم الرضا (ع)،

ابونصر الفارابی، ۱۳۷۹، آراء اهل المدینه الفاضله، به کوشش پیرنصری، بیروت، دارالمشرق،

افلاطون، جمهور ۱۳۷۹ ترجمه: روحانی، تهران، علمی فرهنگی.

ابن شعبه حرانی، حسن بن علی بن الحسین (۱۳۸۰). تحف العقول، ترجمه بهزاد جعفری، تهران، نشر دارالکتب الاسلامیه.

ابن ابی الحدید، ۱۴۰۴ق، شرح نهج البلاغه، قم، چاپ محمد ابوالفضل ابراهیم.

الامدی التیمی، عبد الواحد ۱۴۰۷ق، غرر الحکم و درر الکلم، (بیروت: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات

باهر، محمدجواد، ۱۳۶۱، مواضع مادرولایت ورهبری اسلامی، قم، نشر فرهنگ اسلامی

التیمی مغربی، ۱۳۸۵ق، دعائم الاسلام، مصدر دارالمعارف

پریزی، دیوید و سه یر، درک؛ ۱۳۷۴ جامعه، تهران، آران، چاپ اول، پیشگفتار

پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه، اصفهان، انتشارات خاتم الانبیاء، ۱۳۸۸ ش.

دهخدا، لغت نامه، ۱۳۷۳ و دیگران، تهران، مؤسسه لغت نامه و دانشگاه تهران،

دستغیب شیرازی، سید عبدالحسین، ۱۳۳۷، گناهان کبیره، شیراز، الاسلامیه

راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲ ق)؛ المفردات فی غریب القرآن، بیروت، الدار الشامیه.

زرین کوب، عبدالحسین، (۱۳۸۱). تاریخ در ترازو، تهران، موسسه انتشارات امیر کبیر

حرعاملی، محمد بن حسن ۱۴۰۹ق، تفصیل وسائل الشیعۀ إلى تحصیل مسائل الشریعۀ، قم، مؤسسۀ آل البیت علیهم السلام.

حسینس زبیدی واسطی، مرتضی، ۱۴۱۴ق، تاج العروس من جواهر القاموس، بیروت دارالفکر

جوادی آملی، عبدالله، ۱۳۶۹، مبادی اخلاق در قرآن، ج ۱۰، قم، مرکز نشر اسراء،

جوادی آملی، عبدالله ۱۳۹۳، تفسیر تسنیم، قم، مرکز نشر اسراء،

جوادی آملی، عبدالله ۱۳۸۳، حقوق بین الملل در اسلام، قم، اسراء،

سگال، رابرت آلن (. ۱۳۸۵) انسان در گذرگاه تکامل. ترجمۀ محمدتقی بهرامی حران. ج ۲. تهران: کتابهای

سیمرخ تهران

شیخ الاسلام، جوادی، ۱۳۷۹، خداوندان اندیشه، ج ۱، تهران، امیرکبیر

صبیحی، صالح، ۱۳۷۴، نهج البلاغه، ناشر: قم، مرکز البحوث الاسلامیه،

صحیفه الزهراء، جوادی قیومی اصفهانی، ۱۳۸۳، قم، دفتر تبلیغات اسلامی

شوای، فرانسواز. ۱۳۷۵. شهرسازی تخیلات تا واقعیات. ترجمه محسن حبیبی. تهران: دانشگاه تهران .

طباطبایی، محمد حسین، ۱۳۸۵ش تفسیرالمیزان، ترجمه تهران، انتشارا سیدمحمدباقر موسوی

، دارالاسلام،

. طبرسی، ابوعلی الفضل بن الحسن، ۱۳۵۰ش مجمع البیان، ترجمه سید ابراهیم میرباقری، تهران، انتشارات

فراهانی،

الطبرسی، حسن ابن فضل، ۱۴۱۲ق، مکارم الاخلاق، قم، شریف رضی

الطبری، محمد ۱۴۱۴ق جامع البیان به کوشش صدقی جمیل، بیروت، دارالفکر

قنادان، منصور و همکاران؛ ۱۳۷۶، جامعه شناسی مفاهیم کلیدی، تهران، اوای نور

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تهران نشر فرهنگ

عاملی، سید جعفر مرتضی، شهر اسلامی، نشانه ها و شناسه ها، قم، نشر بوستان کتاب، ۱۳۸۹ش.

. کلینی، ابی جعفر محمد بن یعقوب بن اسحاق، ۱۳۷۶ (۱۴۰۷ق). اصول کافی، ترجمه سید جوادی

مصطفوی، تهران، دفتر نشر فرهنگ اهل البیت (علیهم السلام)،

کینگ، ساموئل، ۱۳۵۵ جامعه شناسی، ترجمه همدانی، تهران، سیمرخ،

- کراجکی، محمدابن علی، ۱۳۹۴ق، معدن الجواهر و ریاضه الخواطر، تحقیق سیداحمد حسینی، تهران، مرتضویه لاری، ریچارد، لیزا، ۱۳۷۲، ارتباط بین فرهنگها، ترجمه: کیانی و میرحسینی، تهران، انتشارات باز؛ مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۷۹، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه، مور، تامس، ۱۳۷۳، آرمانشهر (یوتوپیا)، ترجمه‌ی داریوش آشوری و نادر افشاری. تهران: خوارزمی.
- مطهری، مرتضی، ۱۳۷۸، مجموعه آثار تهران، صدرا
- المفید، محمد بن محمد بن نعمان. ۱۴۱۴ق. الارشاد، بیروت: دار المفید
- معرفت، محمدهادی، ۱۳۷۸، جامعه مننی، قم، نشر آثار ایت الله معرفت
- نراقی، ملا محمد مهدی، (بی تا)، جامع السعادات، بیروت: اعلمی.
- نقی زاده، محمد. ۱۳۹۴، آموزه‌های قرآنی و شهر آرمانی اسلام، فصلنامه پژوهش‌های معماری اسلامی / شماره هشتم / پائیز / سال سوم
- وست، ویکتوریا سکویل. ۱۳۳۶. باغهای ایرانی در کتاب میراث ایران (زیر نظر ا. ج. آربری). تهران: بنگاه . ویلبر، دونالد نیوتن. ۱۳۸۴ ترجمه و نشر کتاب باغهای ایران و کوشک‌های آن. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.